

KAITSTUD DOKTORITÖID

1. septembril kaitses Carl Eric Simmul Tartu Ülikoolis eesti keele erialal doktoritöö „Eesti konverbitarindi semantika, infostruktuur ja sõnajärg. *des-*, *mata-* ja *maks-tarind*“. Juhendajad olid kaasprofessor Külli Habicht (TÜ) ja lektor Helen Plado (TÜ), oponent professor Jussi Ylikoski (Turu ülikool, Soome).

Doktoritöö uurib eesti keele *des-*, *mata-* ja *maks-*konverbitarindeid korpusanalüüsi meetodil, keskendudes nende tähendusele ja infostruktuurile. Semantiliselt väljendab konverbitarind sündmust, mis on ühtlasi teise sündmuse asjaolu: aeg (*koju jõudes*), põhjus (*jõudmata enam seista*), otstarve (*nägemaks ema ja isa*), viis, kaasnev sündmus, vahend, tulemus, tingimus, mööndus, vastandus või täpsustus.

Infostruktuuriliselt võib konverbitarind olla lause fookus (*Õhtusöögiks jõuaksime ainult joostes*), reema taustaosa (*Ta läks taarudes kodu poole*), prominentne element (*Nüüd ei jõuaks isegi joostes enne keskööd*), raam (*Joostes tundis ta kannas valu*) või infoüksus (*Ta jook-*

sis kodu poole, igatsedes näha tuttavaid nägusid). Konverbitarindi semantika ja infostruktuur on tihedalt seotud.

Konverbitarindist lähtub hulk leksi-kaalselt iseseisvunud keelendeid, mille puhul konverbisündmuse sündmuslikkus on taandunud. Need võivad väljendada mittesündmuslikku asjaolu (*Läksin koge-mata vale ukse taha*), grammatilist suhet mõne asjaoluga (*Hoolimata väsimusest läksime jooksuga*) või pragmaatilist staa-tust (*Kokkuvõttes jäime elama; See on kahtlemata tore*).

Doktoritöö selgitab uuel viisil konverbidide põhjal grammatika, semantika ja infostruktuuri seoseid, millega saab arvestada teiste keelendite – näiteks infiniit-tarindite ja kõrvallause – käsitlemisel. (<https://dspace.ut.ee/items/2034c2db-fd9d-4777-88d1-a32447422a4b>)

9. oktoobril kaitses Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi doktorant Karin Zurbuchen doktoritöö „Eesti ja saksa aktiivse värvi-, maitse- ja lõhna-sõnavara empiiriline uurimus“. Juhendajad olid professor Reili Argus (TLÜ) ja

Ene Vainik (EKI), oponendid professor Tuomas Huumo (Turu ülikool) ja kaasprofessor Ann Veismann (TÜ).

Tajusõnauurimuste fookuses on kaua olnud nägemistaju, eelkõige rikkalik värvisõnavara. Maitse ja lõhna kirjeldamiseks on raskem sobivat sõna leida. Doktoritöö uurib eestlaste ja sakslaste sõnakasutust värvi, maitse ja lõhna väljendamisest ning keele, kultuuri ja tajukogemuse seoseid. Kuigi saksa keelel on olnud eesti kirjakeele kujunemisel võtmeroll, pole seda sellistes uurimustes varem võrdlusalusena kasutatud.

Uurimus näitab, et kui värvidel ja maitsetel on mõlemas keeles põhinimetused (nt *punane/rot*, *hapu/sauer*), siis lõhnadel need puuduvad. Lõhnu kirjeldatakse enamasti hinnanguliste omadussõnadega, nagu *meeldiv/angenehm* või *ebameeldiv/unangenehm*. Võrreldes muu tajusõnavaraga on maitse- ja lõhnasõnavara märksa emotsionaalsemad, kusjuures viimases on ülekaalus negatiivsed sõnad.

Doktoritöö kaardistab nii praegust eesti ja saksa tajusõnavara kui ka ajaloolisi muutusi ning võrdleb nägemis-, lõhna- ja maitse sõnavara. Kõigi kolme valdkonna sõnavara peegeldab ühest küljest eesti ja saksa keele kultuurilist seotust, teisalt ülestõusumise mõju. Ilmnes ka kultuurilisi erisusi, näiteks eesti sõnadele *kibe* ja *mõru* vastab saksa keeles üks sõna – *bitter*. Sage dasemad sõnad on mõlemas keeles lühikesed ja sageli mitmetähenduslikud. Näiteks eesti *magus* ja saksa *süß* võivad kirjeldada nii maitset kui ka lõhna.

(<https://www.etera.ee/zoom/207282/view?page=1&p=separate&tool=info>)

22. oktoobril kaitses Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi doktorant Piret Baird doktoritöö „Early Estonian-English bilingualism: Enhancing communicative competence” („Eesti- inglise varajane kakskeelsus: kommu-

nikatiivsuse arenemine”). Juhendaja oli professor Reili Argus (TLÜ), oponendid professor Virve-Anneli Vihman (TÜ) ja Antje Quick (Leipzigi ülikool).

Piret Baird jälgis 2,5 aasta jooksul eesti- inglise kakskeelse lapse keelelist arengut alates teisest eluaastast. Eriliseks tegi olukorra pere keelepoliitika: keeli kasutati kordamööda eri päevadel. Seni on põhiliselt uuritud nende kakskeelsete laste kõnet, kus üks vanem räägib lapsega ühes ja teine teises keeles. Baird kogus 93 tundi spontaanset peresisest suhtlust, mida analüüsis kasutuspõhise teooria ja nn kõnest mallide otsimisel põhineva *traceback*-meetodi abil.

Tulemused näitavad, et lapse varajane kõne peegeldab teda ümbritsevat keelekeskkonda: laps kasutas valdavalt päevale vastavat keelt. Mida vanemaks sai laps, seda rohkem vastas ta vanematele nende kasutatud keeles. Ometi esines sageli ka koodivahetust ehk kahe keele kasutamist ühes lauses, kusjuures analüüs näitas, et mitmekeelsed laused olid pikemad ja komplekssemad. Selgus, et ligi pooled lapse ükskeelsetest ja kolmandik koodivahetusega lausetest sisaldasid vanemate kasutatud malle, kuigi vanemad ise keeli ei seganud. See kinnitab, et laps ehitab oma kõne üles kuuldud mustrite ja väljendite najal.

Kakskeelsus võib lapse kõnes olla vahend, mis toetab keeleoskuse arengut. Koodivahetust esines kõige sagedamini umbes 2,5 aasta vanuses ning selle hulk vähenes keelelise pagasi kasvades. Uurimistulemused kinnitavad, et koodivahetus on kakskeelse lapse keelelise arengu loomulik osa ning laps toetub keele omandamisel sisendkeele mallidele. (<https://www.etera.ee/zoom/207638/view?page=1&p=separate&tool=info>)

29. oktoobril kaitses Igor Kotjuh Tartu Ülikoolis eesti kirjanduse erialal doktoritöö „Igor Severjanin Eesti kirjandusväljal ja

Eesti venekeelse kirjanduse identiteedi kujunemine (1918–1941)". Juhendajad olid Mart Velsker (TÜ) ja Aija Sakova (TLÜ), oponent Mika Pylsy (Soome Kirjanduse Selts).

Uurimus keskendub vene modernisti Igor Severjanini (1887–1941) tegevusele Eesti Vabariigi aastatel 1918–1940. Töö eesmärk on mõista, miks jäi tema looming eesti kirjanduspildis marginaalseks, vaatamata aktiivsele osalusele Eesti kultuurielus. Analüüs toetub identiteediteooriale, transkeelsuse käsitlusele ning kirjandusvälja kontseptsioonile, näidates, kuidas keeleline ja rahvuslik kuuluvus mõjutasid autori nähtavust ja retseptsiooni.

Uurimus toob esile Severjanini loomingu kuulumise vene ja eesti kultuuriruumi vahel. Ta lõi oma luulesse eesti keelt ja kohalikke motiive ning osales aktiivselt siinsetes kirjandusvõrgustikes. Selline lähenemine viitab nn hübriid-identiteedile – enesemääratlusele, mis ei piirdu ühe kultuurilise kuuluvusega, vaid põimib mitmeid.

Severjanini näide aitab ümber mõtestada rahvuskirjanduse piire ning tõstatada küsimuse muukeelse loomingu rollist eesti kirjandusloos. Uurimus osutab, et kuulumine eesti kirjandusse ei pea sõltuma üksnes keelelisest väljendusest, vaid ka kultuurilisest osalusest ja retseptsioonist. Töö panustab kultuuridevahelise kirjandusteaduse arengusse ja pakub uusi vaatenurki nii mineviku kui ka tänapäeva mitmekeelsele kirjandusele Eestis.

(<https://dspace.ut.ee/items/e0c9dc9c-0c21-4c24-8749-e0d32c3019b1>)

30. oktoobril kaitses Patrick O'Rourke doktoritöö „Lounaisitämerensuomi: lounaisten itämerensuomalaisten kielten murteellinen kehitys” („Edelaläänemeresoome: edelapoolsete läänemeresoome

keelte murdeline areng”). Juhendajad olid professor Karl Pajusalu (TÜ) ja Santeri Junttila (PhD, Helsingi ülikool), oponent professor Rogier Blokland (Uppsala ülikool).

Väitekiri käsitleb kura- ja salatsiliivi keelt ning põhjaeesti saarte ja läänemurret. Täpsemalt uurib autor nende võimalikku ühist päritolu Liivi lahe algsaame murdest, mis võis hargneda ühelt poolt liivi keeleks ning teiselt poolt põhjaeesti keele saarte ja läänemurdeks.

Uurimismaterjalina on kasutatud läänemeresoome keelte grammatikaid, häälikulis-ajaloolisi uurimusi, sõnaraamatuid ja murdearhiive. Andmed on jaotatud häälikuloolisse ja sõnavara ossa. Kuna liivi keelt saab selgelt eristada ülejäänud läänemeresoome keeltest, määratletakse liivi keelele omased häälikumuutused. Seejärel võrreldakse liivi keele häälikulist arengut ja sõnavara põhjaeesti keele omaga. Eesmärk on uurida, kas neil on ühiseid häälikumuutusi ja sõnavaralisi vastavusi, mis võiksid viidata sellele, et liivi keel ning põhjaeesti keele saarte ja läänemurre pärinevad samast edelaläänemeresoome algmurdest.

Uurimuses analüüsitakse 14 fonooloogilist, seitset morfoloogilist ja seitset (morfo)süntaktilist joont ning 49 sõna. Tulemused toetavad esitatut osaliselt. Jooni, mis viitaks edelaläänemeresoome algmurdele, esineb igal uuritud keele- tasandil. Tugevaimaks tõendiks liivi keele ning põhjaeesti saarte ja läänemurde ühise algmurde kohta osutub tuletiste uuen- duslik kasutus. Rohkem tunnuseid viitab aga läänemeresoome murdeahelale, mis võib ulatuda tagasi keskalgsoome keeleni. (<https://dspace.ut.ee/items/4ea44933-47ae-4c01-888a-38c9bf8465b8>)